

Ζαρχαδάκη, *Η κρυφή πληγή* του Παναγιώτη Μέντη, *Ναπολεοντία* του Ανδρέα Στάικου και *Μία εξαιρετικά απλή δουλειά* του Κωνσταντίνου Τζαμιάτη. Κάθε κείμενο ξεκινάει με μια σύντομη βιογραφία και εργογραφία του συγγραφέα του.

Μένει να καλωσορίσει και η ακαδημαϊκή κοινότητα την πρωτοβουλία των εκδόσεων «Αιγόκερως» να καλύψει ένα αισθητό κενό στην εκδοτική των σύγχρονων θεατρικών κειμένων και να διευκολύνει κατ' αυτόν τον τρόπο το σχολιασμό και τη μελέτη της σύγχρονης ελληνικής δραματουργίας, που περνάει μια φάση εξαιρετικής άνθησης και εμφανίζει πολλά ταλέντα, δεδοκιμασμένα και καινούργια. Αν κάποτε το πρόβλημα του νεοελληνικού έργου ήταν να βρει το δρόμο του στις σκηνές του μεταπολεμικού θεάτρου και μια θέση στις προτιμήσεις του κοινού, τώρα είναι το πρόβλημα, τα κείμενα αυτά να βρουν και το δρόμο τους στο τυπογραφείο και να μπει κάποια τάξη στον άναρχο χώρο της ευκαιριακής εκτύπωσης των θεατρικών έργων. Με την πρωτοβουλία του Γιάννη Σολδάτου φαίνεται πως έγινε ένα σημαντικό πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ANNA ΒΑΓΕΝΑ

Το Θεσσαλικό μου Θέατρο, Κέδρος, Αθήνα 2006, 286σ., εικ., ISBN 960-04-3393-3.

ΛΥΚΟΥΓΟΣ ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ

Στο διάβα του πολυτάραχου 20^{ου} αιώνα, Λιβάνης, Αθήνα 2007, 477σ., εικ., ISBN 978-960-14-1531-4.

Είναι γνωστό πως οι βιογραφικές καταθέσεις των ηθοποιών αποτελούν σπουδαίες πηγές της ιστορίας του θεάτρου. Φτάνουν από τα καταναλωτικά και εκθαμβωτικά λευκώματα έως την παράθεση ολόκληρου προσωπικού αρχείου με έγγραφα, επιστολές, συμβάσεις κτλ. Παρουσιάζω εδώ εν συντομία δύο τέτοιες καταθέσεις από την τελευταία εκδοτική κίνηση: το οδοιπορικό της Άννας Βαγενά στο «Θεσσαλικό Θέατρο», που υπήρξε ένα από τα πρώτα ανοίγματα της θεατρικής ζωής πέρα από τα πολιτισμικά τείχη των Αθηνών και αποτελεί την έναρξη, παράλληλα με την Εταιρεία Θεάτρου Κρήτης, της αποκέντρωσης του θεατρικού βίου, που είναι τόσο χαρακτηριστική για τη δεκαετία του 1980 πλέον, και την κατάθεση του γηραιότερου εν ζωή ηθοποιού, του Λυκούργου Καλλέργη, που δεν είναι ακριβώς αυτοβιογραφία, αλλά λόγω της ενεργού ανάμιξης του στην πολιτική, και εξιστόρηση μιας ολόκληρης δύσκολης εποχής και ενός ολόκληρου αιώνα, του δημιουργικότερου και του καταστροφικότερου, που έχει δει η ανθρωπότητα έως τώρα, όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο ίδιος. Ειδικά για την Ελλάδα, - συγκριτικά με άλλους λαούς, - ένας από τους σκοτεινότερους. Είναι στη φύση τέτοιων βιογραφικών καταθέσεων, πως οι συγγραφείς τους διαρθρώνουν και ταξινομούν το υλικό τους σύμφωνα με προσωπικά κριτήρια, κατευθύνουν τις επιλογές τους σύμφωνα με μια αξιολόγηση ατομική, τι θεωρούν εκείνοι σπουδαία γεγονότα της ζωής και της καριέρας τους, ακολουθούν δηλαδή μια υποκειμενική ιεράρχηση των δεδομένων και εξετασμενιμένη ερμηνεία τους, ωστόσο σχεδόν όλοι υποτάσσονται σε μια χρονολογική τάξη, όπως αυτή μας επιβάλλεται, θέλουμε δε θέλουμε, από την ίδια τη ζωή μας.

Με γνώμονα την υποκειμενική ελευθερία της διάταξης του υλικού τα δύο βιβλία διαφέρουν ουσιαστικά. Της Άννας Βαγενά είναι ένα χαριτωμένο ημερολόγιο, γραμμένο με ύφος

προσωπικό και δροσερό, όπου σε κάθε αντικρουστή σελίδα υπάρχουν αριστερά οι φωτογραφίες και δεξιά το αφηγηματικό κείμενο. Δεν υπάρχει διάθροση σε κεφάλαια και υποκεφάλαια, αλλά η αφήγηση, σε εικόνα και λόγο, ρέει αβίαστα και ασταμάτητα από την αρχή ως το τέλος. Στο οπτικό υλικό υπάρχουν φωτογραφίες, οικογενειακές, του θιάσου, συμβάσεις, αποσπάσματα εφημερίδων, συμβόλαια, χειρόγραφες σημειώσεις της ίδιας με λογαριασμούς, για παραστάσεις, έσοδα και έξοδα, μετακινήσεις κτλ., διαπλέκονται ευχάριστα τα προσωπικά με τα επαγγελματικά, τα οικογενειακά (αργότερα) με τα καλλιτεχνικά, και οι φωτογραφίες από την επαρχία και τις επαρχιακές παραστάσεις της δεκαετίας του 1970 δείχνουν έναν κόσμο διαφορετικό, καθώς και την υψηλή αποστολή που είχε ο θιάσος να φέρει το θέατρο και στο τελευταίο θεσσαλικό χωριό. Αυτές οι φωτογραφίες από τα καφενεία και σχολεία των χωριών είναι πραγματικά ιστορικά ντοκουμέντα. Μέσα στην αφήγηση των γεγονότων, με περιστατικά και ανέκδοτα, καλλιτεχνικά και προσωπικά, παρεμβάλλονται και θεατρικές κριτικές, ξετυλίγεται το κουβάρι της χαρμολύπης, που σέρνει πίσω της μια τέτοια πρωτοποριακή προσπάθεια, στην οποία αναγκαστικά για χρόνια πολλά είσαι μόνος και συχνά παρεξηγημένος. Η Άννα όμως επέμενε. Και πάλι λογαριασμοί και αφίσες, επιστολές και εικόνες από τις παραστάσεις στα χωριά, με παιδιά καθισμένα στο πάτωμα, το θιάσο να κουβαλά τα μπαούλα του, την πλατεία του χωριού μέσα σε μια οργιώδη φύση, μακέτες, τις ψάθινες καρέκλες του καφενείου με τους γέροντες, τους άντρες του θιάσου να στήσουν το πάτι και το στοιχειώδη φωτισμό, και πάλι πρόσωπα επί σκηνής και πρόσωπα στην «πλατεία», συλλογικές φωτογραφίες, τον γάμο της Άννας με τον Κηλαϊδόνη, το μωρό, και πάλι σχολεία κι άλλα κι άλλα. Ώσπου κάπου στις αρχές της δεκαετίας του 1980 να παραδώσει τη σκυτάλη. Βιβλίο προσωπικό πολύ και σπουδαίο ντοκουμέντο για μια ευγενική προσπάθεια της θεατρικής αποκέντρωσης, που είχε τεράστια απήχηση και έντονη συνέχεια: βιβλίο που κανείς δε θα το διαβάσει χωρίς συγκίνηση.

Άλλης υφής το βιβλίο του Λυκούργου Καλλέργη. Το δηλώνει ήδη ο τίτλος και ο υπότιτλος: Στο διάβα του πολυτάραχου 20^{ου} αιώνα. Βίου, Τέχνης, Πολιτικής, Πολιτισμού Κριτική Ανιστόρηση, που δεν είναι μόνο καλλιτεχνικό αλλά και ιστορικοπολιτικό βιβλίο και δεν είναι μόνο προσωπικό αλλά και πανόραμα μιας εποχής. Εδώ οι φωτογραφίες είναι λιγότερες, κυριαρχεί η αφήγηση και ο στοχασμός. Υπάρχει σαφής διάρθωση σε κεφάλαια και υποκεφάλαια, το βιβλίο προλογίζουν ο Κώστας Μπέης (σσ. 13 εξ.) και ο Κ. Γεωργουσόπουλος (σσ. 15 εξ.). Το οδοιπορικό του 20^{ου} αιώνα ξεκινάει με έναν πρόλογο «Αντί προλόγου» (σσ. 17 εξ.), χωρίζεται σε εννέα μέρη και έναν επίλογο. Νομίζω, πως ο προσφορότερος τρόπος να δώσω μια ιδέα του περιεχομένου, είναι να ακολουθήσω απλώς τις θεματικές ενότητες κατά μέρος, όπως τις διατυπώνει ο ίδιος ο συγγραφέας. Περιττό να τονίσω, πως ο βίος και η πορεία του Καλλέργη μέσα στο θέατρο και τον πολιτισμό αποτελεί ένα είδος ιστορίας του ελληνικού θεάτρου από το Μεσοπόλεμο έως το τέλος το 20^{ου} αιώνα. Το πρώτο μέρος «Ανάδρομη 1930-1940» (σσ. 23 εξ.) περιέχει τα εξής: Η ζωή μου στην Αθήνα – Το πρώτο ξεκίνημα, Αρχή με τη Λαϊκή Σκηνή, Το Εθνικό Θέατρο, Ξανά στη Λαϊκή Σκηνή, Το ανέβασμα της *Αλληγορίας* το 1934, Συμπεράσματα: ύστερα παρεμβάλλοντα γενικότερες θεματικές ενότητες για την πολιτική κατάσταση: Οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες το 1933 στην Ελλάδα. Το Κίνημα του Βενιζέλου, Η κρίση στο Κ.Κ.Ε. – Αλλαγές και δράση, Δικτατορία του Μεταξά, 4 Αυγούστου 1936-1941, για να γυρίσει στη συνέχεια πάλι στα θεατρικά: Η περιουσία με το θιάσο Πέλου Κατσέλη – Τζαβαλά Καρούσου. Χειμώνας του 1936, Κατερίνα Ανδρεάδη. Αρχές καλοκαιριού 1937 – τέλος καλοκαιριού 1938, Το πρώτο ανέβασμα του *Γλάρον* από τον Στανιολάφσκι, το πρώτο ανέβασμα του *Βυσινόκηπου* από τον Κουν, 1939 (μια σύγκριση των δύο παραστάσεων).

Το δεύτερο μέρος, «Αναδρομή στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, 1900-1930» (σσ. 67 εξ.), επιχειρεί ένα είδος ανασκόπησης, τόσο ιστορικής όσο και θεατρικής, αλλά και οικογενειακής (για τον σπουδαίο συνδικαλιστή πατέρα του, που εισήγαγε τον εορτασμό της Πρωτομαγιάς στην Ελλάδα), που τοποθετείται μέσα σ' έναν διάλογο με το γιο του Σταύρο («Συζητώντας με το γιο μου Σταύρο»). Περιέχει τα εξής: Αρχή και συνέχεια του 20^{ου} αιώνα. Ίδρυση του Βασιλικού Θεάτρου, Η συνέχεια της ιστορίας μας, Οι σφαγές στην Κρήτη, Οι Μακεδονομάχοι, Ο «Στρατιωτικός Σύνδεσμος» στην Αθήνα, Είσοδος του Βενιζέλου στο πολιτικό προσκήνιο της Ελλάδας, Οι πρώτες εκλογές, Θρίαμβος του Βενιζέλου, Οι Βαλκανικοί πόλεμοι, Η έναρξη του πολέμου, Ο Β΄ Βαλκανικός πόλεμος, Η γέννηση του συγγραφέα, Πώς κηρύχθηκε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος, Η Σοβιετική Επανάσταση στη Ρωσία, Η κατάκτηση της Σμύρνης, Η εμφάνιση του Κεμάλ Ατατούρκ, Η Συνθήκη των Σεβρών, Η Σοβιετική Ένωση σύμμαχος της Τουρκίας, Η πρώτη απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου, Η Μικρασιατική καταστροφή, Το σοσιαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα, Η ανακήρυξη της Δημοκρατίας στην Ελλάδα, Ο θάνατος του πατέρα μου Σταύρου Καλλέργη, Η ανατροπή του Παγκάλου.- Το δεύτερο μέρος λοιπόν δίνει το γενικότερο και ειδικότερο πλαίσιο, το ιστορικό και οικογενειακό, για το δικό του ξεκίνημα.

Το τρίτο μέρος συνεχίζει, μετά την παρεμβολή της «έκθεσης», της αφήγησης της προϊστορίας του, τη χρονολογική σειρά των συμβάντων: «Πόλεμος Αλβανίας, Κατοχή, Μάχη της Κρήτης, Θέατρο Τέχνης, Δεκεμβριανά, Εμφύλιος, 1940-1950» (σσ. 111 εξ.). Προχωρούμε με δεκαετίες. Κι εδώ τα καλλιτεχνικά διαπλέκονται αναπόφευκτα με τα ζοφερά ιστορικά γεγονότα: Με τη Μαρίνα Κοτοπούλη, Αλβανία 1940-1941, Ο θάνατος του Μεταξά. Το τέλος του Αλβανικού πολέμου, Το τέλος του πολέμου, Σκέψεις παρενθετικές «εν πορεία», Σκιασμάτα κατά την επιστροφή στην Αθήνα, Μανώλης Γλέζος, Η Μάχη της Κρήτης, Πίσω στην Ελλάδα. Ανασύνταξη του Κ.Κ.Ε. - Ίδρυση του Ε.Α.Μ., Η επιστροφή μου στο θεατρικό στίβο, Το προανάκρουσμα του Θεάτρου Τέχνης, Μια παρένθεση, Για τον Γιάννη Σιδέρη, Η ίδρυση του Θεάτρου Τέχνης, Το ελληνικό θέατρο στην Κατοχή, Η μαύρη Κατοχή, Τα Δεκεμβριανά, Ελένη Παπαδάκη, Η συγκρότηση της Π.Ε.Ε.Α., Οι εξελίξεις στην Αθήνα, Η συνέχεια της ιστορίας, Ύστερα από τρεις μήνες, Οι Ενωμένοι Καλλιτέχνες. 5 του Δεκέμβρη του 1945, Η αποχή του Κ.Κ.Ε. Ο Εμφύλιος πόλεμος, Το τραγικό τέλος του Πλάτωνα Καλλέργη, Ξανά στο Θέατρο Τέχνης, Πορεία προς τον Εμφύλιο, Μια σύγκρουση με την Κατερίνα, Μια τουρνέ την Αίγυπτο, Σκέψεις και συμπεράσματα στο τέλος της δεκαετίας.- Η ανάγνηση του αναστοχασμού, της νοητικής και ψυχικής επεξεργασίας των συμβάντων και βιομιάτων διατρέχει όλο τον τόμο αυτής της «διευρημένης» αυτοβιογραφίας.

Το τέταρτο μέρος παρουσιάζει την επόμενη δεκαετία: «Η μετά τον Εμφύλιο εποχή, 1950-1960» και περιέχει τις εξής θεματικές ενότητες σε χαλαρή σύνδεση: Το τέλος του Εμφυλίου, Η διάλυση του Θεάτρου Τέχνης, Για τη Μελίνα Μερκούρη, Πολιτικές ανακατατάξεις, Πορεία στο ελεύθερο θέατρο, Αναφορά στον Γιώργο Παππά, Οι σχέσεις μου με τη Φωκά, Η πρώτη δίκη του Μπελογιάννη, Μια απροσδόκητη εξέλιξη, Η δεύτερη δίκη - Εκτέλεση, Μετά τη δίκη και την εκτέλεση, Μετά την επιστροφή, Ανασύσταση του Θεάτρου Τέχνης. Δεύτερη Περίοδος, Θάνατος του Πλαστήρα, Θιασάρχης το καλοκαίρι του 1954, Ξανά με Λαμπέτη - Παππά - Χορν, Πολιτικές εξελίξεις της περιόδου, Η συνεργασία μου με την Κατερίνα, τη Συνοδινού και τον Χατζίσκο, Αναφορά στον Μάνο Κατράκη, Συνεργασία με τον Καρούσο είκοσι χρόνια μετά, Η δράση μου στο συνδικαλισμό και στην πολιτική, Η περίοδος Πατρίκιου, Έναρξη της συνδικαλιστικής πορείας, Ένα ιστορικό βιβλίο του Σ.Ε.Η. (αναφέρεται με επαινετικά λόγια στον ογκώδη τόμο της Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου (επιμ.): *80 Χρόνια ΣΕΗ - Σωματείο Ελλήνων Ηθοποιών*, Αθήνα 1997), Ιστορικά δεδομένα, Η

αργία της Δευτέρας, Η δύσβατη πορεία συνεχίζεται, Δημοτικά Θέατρα, Αναφορά στον Βασίλη Μεσολογγίτη, Συνεργασία με τον Νίκο Χατζίσκο, Καλοκαίρι του 1957, Ξανά στο Εθνικό Θέατρο για δέκα χρόνια, Το τρακ του ηθοποιού, Η Μαρία Φωκά ελεύθερη, Η Δωδεκάτη Αυλαία, Τα παράλληλα και παρόνομα συμβάντα της εποχής.

Ακολουθεί η επόμενη δεκαετία: «Μέρος πέμπτο: Νέα τροπή στην προσωπική, ιδιωτική ζωή, 1960-1970» (σσ. 287 εξ.): Πολιτικές εξελίξεις, Έκδοση των μεταφράσεων του Τσέχοφ, Η δράση μου στο Σ.Ε.Η., Η ελληνική θεατρική πραγματικότητα, τότε και σήμερα (εδώ διαπιστώνονται ενδιαφέρουσες παραλληλίες: διασκορπισμός των δυνάμεων, η «άνθηση» κρύβει εμπορικούς ανταγωνισμούς, συμφέροντα, φιλοδοξίες και ματαιοδοξίες, εμποδίζεται από τη γραφειοκρατία και τα οικονομικά βάρη, υπάρχει έλλειψη συσπειρώσεως των δυνάμεων, υποταγή των προσωπικών φιλοδοξιών, ανεβάσματα της ποιότητας έργων και παραστάσεων κτλ.) Και πάλι στο Εθνικό, Μια σημαδιακή μέρα, Συνέχεια στο Εθνικό και παράλληλες δράσεις, Περί σκηνοθεσίας, Με το Εθνικό Θέατρο στο Παρίσι, Οργανισμός Εταιρικών Θιάσων, Και πάλι στο Εθνικό και σχετικά με το Εθνικό, Μια κριτική στους κριτικούς (επιστολή που έστειλε στις 9 Νοεμβρίου 1964 σε εφημερίδα), Η δολοφονία του Λαμπράκη, Το μοιραίο πρόσωπο επανεμφανίζεται, Τα αναπάντεχα, Η συνέχεια και το τέλος της παραμονής μου στο Εθνικό Θέατρο στη δεκαετία του '60, Η συνεργασία μου με την Άννα Συνοδινού, Στη δικτατορία, Θιασάρχης με τον Φυσσούν και χωρίς τον Φυσσούν, Θάνατος του Γεωργίου Παπανδρέου, Η συνεργασία μου με τον Αλέξη Σολομό, Το τελευταίο μου έργο στο ελεύθερο θέατρο, Για την Έλσα Βεργή, Οι μεταφράσεις μου του Τσέχοφ αξιοποιούνται.

Στα επόμενα μέρη εγκαταλείπεται ο διαχωρισμός σε δεκαετίες, γιατί η Μεταπολίτευση αποτελεί πιο αποφασιστική τομή: «Μέρος έκτο: Κορύφωμα της καλλιτεχνικής και πολιτικής πορείας, 1970-1984» (σσ. 353 εξ.): Το Κυπριακό, Η ολοκλήρωση μιας πολύχρονης αισθηματικής περιπέτειας, Επιστροφή στο Εθνικό, Περιοδεία με το Εθνικό, Γάμος μετ' εμπόδων, Συνέχεια στο Εθνικό, Νέες εξελίξεις στην Ελλάδα, Η συνεργασία μου με την Θάλεια Καλλιγά, Λίγα λόγια για το *Πλέι Στράντζπεργκ* και τον Ντίρενματ, Η συνέχεια και πάλι στο Εθνικό, Συνέχεια στο Εθνικό, Η γέννηση του Σταύρου, Υποψήφιος στις βουλευτικές εκλογές του 1977, Απόπειρα δολοφονίας, Και πάλι τα συμβαίνοντα στο Εθνικό Θέατρο. Το έβδομο μέρος κλείνει τον αιώνα: «Η μετά το θέατρο πορεία, 1984-2000» (σσ. 405 εξ.): Ένας σεισμός, Η απρόοπτη άνοδος του ΠΑ.ΣΟ.Κ. στην εξουσία, Ατιμόσφαιρα Ψυχρού Πολέμου, Ο ιμπεριαλισμός, κυρίαρχη δύναμη της εποχής, Σύγκρουση στη Βουλή για το θέμα κατάργησης της Άδειας Ασκήσεως Επαγγέλματος Ηθοποιού και τη θεατρική παιδεία, Ταξίδια και επαφές στη Σοβιετική Ένωση, Ο Αρμπούζοφ στην Ελλάδα, Δεύτερο ταξίδι στη Μόσχα, Το τέλος της θεατρικής μου καριέρας στο Εθνικό, Τρίτο ταξίδι στη Μόσχα, Η επίδραση της Οκτωβριανής Επανάστασης στην τέχνη παγκόσμια, Συνάντηση στη Μόσχα με νέους συγγραφείς, Η δημιουργία του Συνασπισμού, Η καλλιτεχνική μου δράση συνεχίζεται.- Και το όγδοο μέρος δίνει τη συνέχεια: «Πορεία στον καινούριο αιώνα» (σσ. 439 εξ.): Αυτό το κακόμοιρο μοντέλο δεν είχε καμιά σχέση με το σοσιαλισμό, Διάσπαση Κ.Κ.Ε. - Συνασπισμού, Άλλες πολιτικές εξελίξεις, Για τη Μελίνα ως πολιτικό, Η καλλιτεχνική και συγγραφική μου πορεία στην τελευταία δεκαετία του αιώνα, Έτος 2001 ΩΡΑ ΑΠΙΕΝΑΙ.- Το ένατο μέρος αφιερώνεται στις «Παρακαταθήκες» (σσ. 455 εξ.): Σκέψεις για το θέατρο, Η προφορά του νεοελληνικού λόγου, Μέθοδος Σταλισλάφσκι, Μια παρακαταθήκη μου για τον ηθοποιό που φιλοδοξεί ν' ασκήσει το θεατρικό λειτουργήμα, Γράμμα σε νέο ηθοποιό. Ακολουθεί ακόμα ο «Επύλογος» (σσ. 473 εξ.): Για τον Πολιτισμό, Για την Πολιτική, και ένα «Υπερρόγραφο του συγγραφέα» (σ. 479) όπου ζητά κατανόηση για τις ελλείψεις του βιβλίου.

Βιβλίο τελείως άλλης υφής και με διαφορετικούς στόχους. Ο Καλλέργης δεν ξεχώριζε

ποτέ την κοινωνική του δράση από την καλλιτεχνική, και ως πρόσωπο κλειδί στις συνδικαλιστικές επιδιώξεις των ηθοποιών και τελικά ως βουλευτής ήταν «δημόσιος ανήρ» με μια άλλη έννοια από αυτήν που αφορά τη «δημόσια» δράση του ηθοποιού. Ως εκ τούτου η αυτοβιογραφία του είναι συνυφασμένη με ένα ευρύ φάσμα ιστορικών και πολιτικών γεγονότων και αντανάκλα με άλλη εμβέλεια και βαρύτητα τα τεκταινόμενα στη μεταπολεμική Ελλάδα απ' ό,τι η δροσερή αυτοβιογραφία της Άνας Βαγενά, όσον αφορά τη ζωή της με και για το «Θεσσαλικό Θέατρο». Και τα δύο βιβλία δείχνουν πόσο διαφορετικές μπορεί να είναι αυτές οι προφορικές (γραπτές μεν αλλά εν τέλει προφορικές) αφηγήσεις των τεχνιτών του Διονύσου, και πόσο διαφορετικές μπορεί να είναι οι χρήσεις των προσωπικών τους αρχείων. Και στις δύο περιπτώσεις οι μελλοντικοί ιστορικοί του ελληνικού θεάτρου είναι ευγνώμονες για τις σημαντικές καταθέσεις τους.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

MASKE UND KOTHURN 52

(Βιέννη 2006) τεύχ. 1-3 (σελ. 110, 160, 156), 53 (2007) τεύχ. 1 (σελ. 196),
ISBN 978-3-205-77559-1, 978-3-205-77677-2, 978-3-205-77618-5,
978-3-205-77435-8.

Το μόνο επιστημονικό θεατρολογικό περιοδικό του γερμανόφωνου χώρου, το οποίο εκδίδει του Ινστιτούτο Θεατρολογίας του Πανεπιστημίου της Βιέννης από το 1955, από το 2005 έχει αλλάξει προγραμματικά το περιεχόμενό του, σύμφωνα και με την αλλαγή του τίτλου του πανεπιστημιακού Ινστιτούτου σε «Ινστιτούτο για τις επιστήμες του θεάτρου, του κινηματογράφου και των μαζικών μέσων ενημέρωσης», αλλαγή που εκφράζεται στον υπότιτλό του: *Διεθνείς συμβολές στην επιστήμη του θεάτρου, του κινηματογράφου και των media*. Μερικά από τα τεύχη αυτά παρουσιάζουν αφιερώσεις σε συγκεκριμένα θέματα, άλλα όχι. Το πρώτο τεύχος του έτους 2006 αφιερώνεται στον Freud – για την ψυχανάλυση στην επιστήμη του θεάτρου, του κινηματογράφου και των media και περιέχει μια σειρά από ενδιαφέροντα μελέτηματα. Αρχίζει με ένα άρθρο του Γάλλου φιλόσοφου και κλασικού φιλόλογου Jean Bollack για τον Οιδίποδα – από την τραγωδία στο σύμπλεγμα και τανάπαυιν (σ. 9 εξ.), ο οποίος έγινε γνωστός για το τετράτομο έργο του *Œdipe roi de Sophocle. Le texte et ses interprétations* 1990, που αφιερώνεται στις ερμηνείες της σοφόκλειας τραδίας στην ιστορία του ευρωπαϊκού πνεύματος, από το οποίο παρουσιάζεται εδώ στα γερμανικά το κεφάλαιο για τον Freud. Ο Octave Mannoni, Γάλλος εθνολόγος, φιλόσοφος και ψυχαναλυτής (1899-1989), που ζούσε στη Μαδαγασκάρη, ίδρυσε με τη γυναίκα του το Centre de Formation et de Recherches Psychanalytiques και έγινε στη συνέχεια συνεργάτης του Lacan, γνωστός για τις μονογραφίες του *Psychologie de la colonisation* (1950, 1984 ως *Prospero et Caliban*, αγγλικά το 1990: *Prospero and Caliban: The Psychology of Colonisation*), *Le racisme revisité* (1997) και *Fictions freudiennes* (1978), παρουσιάζει εδώ σε γερμανική μετάφραση του M. Wiesmüller ένα κεφάλαιο από το βιβλίο του *Clefs pour l'Imaginaire*, 1969, με τίτλο «L'illusion comique ou le théâtre de point de vue de l'imaginaire», αναλύοντας την έννοια της «ψευδαίσθησης» σε συνδυασμό με το «φαντασιακό» και τους μηχανισμούς της ταύτισης στο θέατρο. Ο Robert Pfaller στο άρθρο του «Η κωμωδία της ψυχανάλυσης» (σ. 37 εξ.) παρουσιάζει τη θεατρική ορολογία στα μεθοδολογικά εργαλεία της ψυχανάλυσης: την ψευδαίσθηση και την ταύτιση μαζί της, το